

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

У статті розглянуто джерела, присвячені регіональному телебаченню, зокрема особливостям його функціонування. Окреслено можливості впливу передач регіональних телеканалів на формування національно-патріотичної свідомості дітей, підлітків, юнацтва.

Ключові слова: *регіональне телебачення, діти, виховання, патріотизм, національна свідомість.*

І. Вступ

У Законі України “Про телебачення і радіомовлення” зазначено, що “структуру національного телебачення і радіомовлення України становлять: державні та комунальні телерадіоорганізації, система Суспільного телебачення і радіомовлення України, приватні, незалежно від способу розповсюдження програм, громадські та інші телерадіоорганізації, засновані відповідно до вимог законодавства України” [6, с. 93]. Залежно від території розповсюдження програм визначається територіальна категорія мовлення та територіальна категорія каналу мовлення або багатоканальної телемережі. Загальнонаціональне мовлення – це “мовлення не менше ніж на дві третини населення кожної з областей України” [6, с. 98]. Регіональне мовлення – це “мовлення на регіон (область, декілька суміжних областей), але менше ніж на половину областей України” [6, с. 98]. Місцеве мовлення – це “мовлення на один чи кілька суміжних населених пунктів, яке охоплює не більше половини території області” [6, с. 98]. Регіональне телевізійне мовлення є самостійним сегментом структури національного телебачення, покликаним якого є донести також до юних глядачів повний гуманістичний зміст української національної ідеї державотворення, всебічно розкрити, що незмінною складовою її сутності є соборність України, самодостатня цінність особистості, високий рівень культури, моральності й духовності, розвинута самоповага, національна свідомість, патріотизм, чесність, порядність, взаємодопомога, господарська дбайливість, добробут.

До основних етапів становлення регіонального телебачення належать: однопартійна заангажованість за комуністичного тоталітарного режиму, перебудовча ейфорія в перші роки незалежності України, нинішнє поступове усвідомлення новітньої сутності регіональної аудіовізуальної комунікації, яка володіє можливостями транслювати ціннісно-орієнтаційні повідомлення, сприяти розвитку певних навичок і здібностей, моделю-

вати типи відносин у дитячому середовищі. “Процеси створення, тиражування, поширення та сприйняття аудіовізуальної інформації – синтетичного продукту, в якому свідомо поєднані візуальні (здорові) та аудіальні (звукові) ефекти з метою відтворення повноцінної, об’ємної, багатоаспектної картини живої реальності, рухомої у просторі та часі, зумовили оригінальний розвиток аудіовізуальної, екранної культури та, вочевидь, викликали глобальну зміну парадигм у культурі” [3, с. 59]. Телебачення продукує культ жорстокості й насильства, розпусти, аморального та безвідповідального стилю життя, що негативно впливає на психічне й емоційне здоров’я людей, особливо дітей.

“Ми ні себе, ні своїх дітей, для яких інформаційна зброя є найбільш небезпечною, не захищаємо, – наголошують російські психологи і публіцисти І. Медведєва і Т. Шишова. – Значить, мовиться не про війну, а про інформаційне оточення, інформаційне захоплення” [9, с. 1]. Редактор журналу “Journal of Children and Media”, професор комунікації в університеті Тель-Авіва Д. Леміш зазначає, що з появою телебачення було, з одного боку, багато очікувань і сподівань на те, що телебачення збагатить життя дітей, буде сприяти розвитку їхніх уявлень, розширить їх світогляд і ерудицію, приведе до зростання культурної толерантності, зменшить розрив між країнами, стимулюватиме процеси розвитку й демократизації. З іншого боку, всі були глибоко стурбовані тим, що телебачення здатне притуплювати почуття, викликати байдужість до болю ближнього, провокувати деструктивну поведінку, призводити до зниження моральних цінностей, розчавлювати місцеві культури і сприяти соціальному відчуженню. “Це подвійне ставлення до телебачення як засобу розповсюдження інформації – з одного боку, як до “месії”, а другого – як до “демона” – широко обговорювалось у всіх суспільствах і культурах, де воно появилось” [8, с. 14].

Дискусії на тему “Телебачення і діти” й нині тривають в Україні. Часто можна почути або прочитати таке: “Домашній агресор”,

“Підступність блакитного екрана”, “Дитина і телевізор: друзі чи вороги?”, “Отрута телевізора”, “Ці дебели децибелі”, “Жертва реклами, або про золоту рибку, папугу та “йо-ма-йо”, “Ефірний секонд-хенд” тощо. “На жаль, для такої різної оцінки є певні підстави, бо телебачення несе не лише позитивну інформацію, а й забруднює життєве середовище агресивною, насильницькою, порнографічною масовою культурою, брехливою, цинічною рекламою, впливаючи на підсвідомість дітей” [2, с. 15].

Осмислення наукових праць психологів, педагогів, журналістикознавців, наше дослідження про взаємодію дітей і телебачення дають підставу стверджувати: якщо діти сприймають, опановують негативні телевізійні моделі, то можна використовувати регіональне телебачення для засвоєння національно-гуманістичних цінностей, створення здорового морально-психологічного мікро- і макроклімату для порозуміння й об’єднання різних регіонів України на засадах україноцентризму. Концептуальна модель розв’язання цієї важливої суспільної проблеми щодо ефективного використання регіонального телебачення в процесі національно-патріотичного виховання дітей передбачає врахування змістової наповненості основних складових впливу – аудиторії, масової комунікації, соціальної системи в цілому, які перебувають у великій взаємозалежності. “Сфера масового комунікування як спілкування з масами починає співіснувати й інтегруватися зі сферою спілкування в середині маси” [12, с. 20], – пояснює природу соціальної взаємодії професор В. Різун, у якій архіважливе місце посідає продуктивне використання регіонального телебачення в системі виховання дітей. Соціальна взаємодія впливає на сукупність комунікаційних афектів: когнітивних, афективних і поведінкових. З огляду на те, що аудіовізуальні засоби стали потужним арсеналом індустріалізації масового спілкування, виникнення технологій управління масами та людиною, актуалізовано також дослідження телевізійної комунікації як специфічного діалогічного аудіовізуального явища, що охопило сферу освітньо-пізнавальних, навчальних, виховних процесів.

Проблеми використання телебачення і радіо як технічних засобів освіти, навчання, виховання досліджували за радянських часів А. Мельникова (“Радио – детям”), В. Ксенофонтов (“А если в семье телевизор... и дети?”). Матеріали, присвячені педагогічним вимогам підвищення ефективності впливу телебачення на виховання підрастаючого покоління, опубліковані у збірнику “Телевидение и дети”. Про сприймання теле- і радіопередач підлітками, критерії ефективності впливу телерадіоматеріалів на

соціальний розвиток юнацтва мовиться у монографії В. Лизанчука “Внимание: включен приемник”. Про особливості підготовки матеріалів для радіо і телебачення написали В. Качкан і В. Лизанчук.

За роки незалежності в Україні вийшли у світ підручники, посібники, монографії, в яких розглядаються різні аспекти функціонування електронних засобів масової комунікації. Серед них: “Журналістика, особа, суспільство: проблеми розуміння” В. Владимиринова, “Теорія мережевої комунікації” Л. Городенко, “Майстерність телеведучого: вступ до спеціальності” Т. Дейнегіної, “Масова комунікація як чинник формування громадянського суспільства в незалежній Україні (глобальне і національне)” С. Демченка, “Телевізійна журналістика” З. Дмитровського, “Розуміння медіа культури: комунікація, постмодерн, ідентичність, ідеології, медіа контроль” Н. Зражевської, “Соціологія масової комунікації” та “Основні теорії масової комунікації і журналістики” В. Іванова, “Аксіологічні моделі мас-медійної інформації” Т. Кузнєцової, “Мова на телебаченні” О. Кулінич, “Тележурналістика: досвід, проблеми, стратегії” М. Недопитанського, “Морально-етичний дискурс сучасних друкованих та електронних ЗМІ” Л. Пономаренко, “Медіа: ключі до розуміння” Б. Потятиника, “Теорія масової комунікації” В. Різун, “Основи телетворчості” О. Сербенської і В. Бабенко, “Українське телебачення і формування духовності молоді: теорія і практика” Н. Темех, “Комунікаційні технології” О. Холода, “Телевізійна публіцистика: методологія, методи, майстерність” Ю. Шаповала, “Телевізійна журналістика: теорія і практика” А. Яковця та ін.

У названих працях розглянуто основні поняття комунікаційних технологій, історія їхнього виникнення, формування провідних концепцій, принципи й підходи до вивчення масової комунікації; досліджено роль і місце масової комунікації в розбудові громадянського суспільства в глобальному та національному вимірі; осмислено медіа-культуру як феномен масових комунікацій, чинник медіатизації соціального життя, інформаційного впливу на формування свідомості людини та її ідентичності; запропоновано типологію аксіологічних моделей мас-медійної інформації, структурно-концептуальний аналіз яких дає змогу виявити механізми формування оцінки в журналістському матеріалі, а також тенденції подання соціокультурної інформації в комунікативному просторі; проаналізовано морально-етичний дискурс ЗМІ, з’ясовано роль моралі в мас-медійній реальності, а також комунікаційні потреби аудиторії та морально-етичні цінності в умовах сучасної політико-ідеологічної ситуації; розкрито концептуально-теоретичні засади функ-

ціонування телевізійної журналістики в системі ЗМК, її специфіку, жанрову палітру та особливості творчої роботи в контексті світоглядно-творчих і особистісних взаємозв'язків об'єкта, предмета, методів, змісту й форми екранного твору; досліджено чинники впливу телебачення на розвиток духовності молоді, визначено шляхи підвищення мовного, світоглядно-інтелектуального, національно-громадянського, морально-духовного рівня телевізійних працівників; окреслено концептуальні, модельні, структурні взаємозв'язки мережевої комунікації – нового феномену соціальних комунікацій.

II. Постановка завдання

Мета статті – окреслити теоретико-методологічні напрями дослідження впливу регіонального телебачення на дітей у системі національно-патріотичного виховання.

III. Результати

У розглянутих працях безпосередньо не йдеться про регіональне телебачення, але вони є теоретико-методологічним підґрунтям нашого дослідження. Наукова зацікавленість діяльністю регіональних телеканалів зумовлена суспільною потребою поліпшення якості дитячих телепередач, інформаційно-естетичний потенціал яких може успішно реалізуватися завдяки органічному поєднанню “зображення (кадр, колір, графіка), звуку (голос, шум, музика) та усного слова, які актуалізують різні рівні чуттєвої сфери, підсилюють сугестію екранного контексту телепродукту” [1, с. 14], – підкреслює кандидат наук із соціальних комунікацій В. Бабенко.

У кандидатській дисертації “Регіональне телебачення і радіомовлення у контексті формування національної свідомості молоді” І. Пенчук на матеріалах телебачення і радіомовлення Запорізького регіону дослідила умови формування національної свідомості молоді, розкрила чинники понівечення національної свідомості українців, яких упродовж століть зросійшували, висвітлила процес зародження, становлення і розвитку національної свідомості у молодих людей під впливом телерадіоматеріалів [10]. А. Скорик проаналізувала становлення й розвиток музичних програм Львівської обласної держтелерадіокомпанії в мас-медійному просторі України, описала феномен блоку художніх (передусім музичних) програм Львівського телебачення як специфічного регіонально-суспільного явища, в якому відображаються певні історико-культурні традиції краю, відмінні від інших регіонів України; провела соціокультурний аналіз історичних етапів музичних програм ЛТБ у зіставленні з аналогічними етапами музичних програм інших телекомпаній [14].

Докторська дисертація І. Пенчук присвячена вивченню інформаційно-емоційної та

змістовно-тематичної наповненості дитячих телепрограм всеукраїнських телевізійних каналів [11]. Автор проаналізувала еволюцію екранної дитячої комунікації, специфіку передумов створення та розвитку дитячого кіно й телебачення в Україні. Визначила основну тематику, тенденції, особливості інформаційно-емоційного впливу на дітей, обґрунтувала необхідність вивчення психолого-педагогічних особливостей вікової диференціації дитячої телеаудиторії.

Передачі для дітей на регіональному телебаченні не були головним предметом дослідження І. Пенчук, але її рекомендації щодо створення розвивальної моделі дитячого телебачення ми взяли до уваги, аналізуючи тематику, зміст матеріалів, осмислюючи концепцію та принципи регіонального ефірного мовлення. За визначенням професора О. Сербенської, ефірне мовлення є різновидом публічного мовлення та реалізується за допомогою сучасної техніки по телебаченню й радіо, які створюють сьогодні мовленнєвий фон, що впливає на мовленнєву поведінку “слухачів/глядачів”, – вони “підсвідомо засвоюють манеру розмовляти; радіо- й телемовлення передають їм певний мовленнєвий досвід, впливають на рівень розвитку мовленнєвих умінь” [13, с. 15].

Концептуальні засади функціонування сучасного телебачення як специфічного екранного засобу масової комунікації, виду екранного мистецтва й творчості розглянуто в докторській дисертації В. Гоян [5]. Підкреслено, що телебачення є видом журналістської творчості, яка є визначальною для розвитку функціональної, типологічної та комунікаційної сфер телебачення. Визначено особливості журналістської творчості на телебаченні в системі візуально-вербальних компонентів комунікації, розглянуто тележурналістику як сферу професійної діяльності в екранній комунікації, досліджено якісні зміни в образній системі екранного видовища, обґрунтовано еволюцію телевізійних жанрів, типологізацію та формування телевізійного ефіру, які зумовлюють тенденції, здатні вплинути на майбутнє професійної та творчої сфер телебачення.

В. Гоян наголошує, що в ефірній практиці українських каналів є чимало вдалих прикладів застосування мовного та екранного контекстів, що створюють прецедент для публічного обговорення чи фахового аналізу, але трапляється й чимало негативних, – коли автор захоплюється відео- й аудіоефектами, використовуючи стилістику кліпів в інформаційному типі мовлення, і яскрава “картинка” мимоволі затьмарює головну подію, яку годилося б неупереджено, вичерпно та доступно висвітлювати на екрані. Часом у гонитві за ефектними художніми обра-

зами журналісти жонглюють фактами або намагаються замаскувати порожні ідеї стандартними репліками, заштампованими метафорами, багатослів'ям. "Такі крайнощі, професійний несмак чи журналістське недбальство поширені як на регіональних студіях, так і в ефірі провідних загальноукраїнських каналів" [4, с. 231]. Лише таку думку про регіональне телебачення висловили В. Гоян.

Досліджуючи концептуальні засади українських телепрограм для дітей та юнацтва, К. Кошак наголосила, що "сьогодні нагальною потребою є виховання молодого покоління патріотів незалежної, суверенної України, формування високої національної самосвідомості, моральних принципів та інтелектуального розвитку" [7, с. 11].

IV. Висновки

Аналіз джерел, присвячених телебаченню, дає підстави стверджувати, що нині актуальною є потреба комплексно досліджувати діяльність регіонального телебачення в системі національно-патріотичного виховання дітей. Важливим компонентом цього процесу виховання є засвоєння дітьми під впливом телепередач базових основ української культури та правдивої історії свого краю й усієї України, що буде зумовлювати повагу до національних цінностей, любов до Батьківщини, усвідомлене ставлення до праці й до людей, до себе й свого способу життя. Регіональне телебачення також здатне потужно впливати на формування свідомості дітей завдяки видовищності події, якщо грамотно, професійно використовувати візуально-вербальну специфіку, відповідально ставитися до словесного, акустичного та візуального компонентів передачі, оскільки аудіовізуальний матеріал має бути завершеним драматургічним твором.

Список використаної літератури

1. Бабенко В.В. Семіотичний інструментарій у комунікативній стратегії українського телебачення : автореф. дис. ... канд. наук із соц. ком. : спец. 27.00.06 / В.В. Бабенко ; КНУ ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2008. – 15 с.
2. Білоус О. Інтегруюча роль передач для дітей регіонального телебачення в Україні / О. Білоус // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2011. – Вип. 25. – С. 14–19.
3. Гоян В.В. Журналістська творчість на телебаченні : монографія / В.В. Гоян. – К. : Київ. ун-ет, 2011. – 319 с.

4. Гоян В.В. Телебачення як вид журналістської творчості: візуально-вербальні компоненти екранної комунікації : дис. ... д-ра наук із соц. ком. : 27.00.01 / В.В. Гоян ; КНУ ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2011. – 444 с.
5. Гоян В.В. Телебачення як вид журналістської творчості: візуально-вербальні компоненти екранної комунікації : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. ком. : 27.00.01 / В.В. Гоян ; КНУ ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2012. – 36 с.
6. Закон України "Про телебачення і радіомовлення" // Інформаційне законодавство України (Станом на 1 вересня 2008 р.) / за ред. Тараса Шевченка, Тетяни Олексюк ; [упор. Т.Г. Бондаренко]. – К., 2008. – 356 с.
7. Кошак К.О. Українські телепрограми для дітей та юнацтва: концептуальні засади : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / К.О. Кошак ; КНУ ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2007. – 20 с.
8. Лемиш Д. Жертвы экрана. Влияние телевидения на развитие детей / Дафна Лемиш ; пер. с англ. С.Д. Грековой. – М. : Поколение, 2007. – 304 с.
9. Медведева И. "Кто соблазнит малых сих..." СМИ против детей / И. Медведева, Т. Шишова. – М. : Христианская жизнь, 2006. – 94 с.
10. Пенчук І.Л. Регіональне телебачення і радіомовлення в контексті формування національної свідомості молоді : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / І.Л. Пенчук ; КНУ ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2003. – 19 с.
11. Пенчук І.Л. Телебачення для дітей в Україні: інформаційно-емоційний і змістовно-тематичний потенціал : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. ком. : 27.00.04 / І.Л. Пенчук ; Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2012. – 40 с.
12. Різун В.В. Теорія масової комунікації : підруч. для студ. галузі 0303 "Журналістика та інформація" / В.В. Різун. – К. : Просвіта, 2008. – 260 с.
13. Сербенська О.А. Культура усного мовлення. Практикум : навч. посіб. / О.А. Сербенська. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 216 с.
14. Скорик А.Я. Музичні програми регіонального телебачення в інформаційному просторі сучасності (на прикладі програм Львівського телебачення) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01 / А.Я. Скорик ; Львів. нац. муз. академія ім. М.В. Лисенка. – Л., 2009. – 16 с.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2012.

Билоус О.М. Главные аспекты исследования регионального телевидения в контексте национально-патриотического воспитания детей

В статье рассматриваются источники, посвященные региональному телевидению, в частности особенностям его функционирования. Определены возможности воздействия передач региональных телеканалов на формирование национально-патриотического сознания детей, подростков, юношества.

Ключевые слова: *региональное телевидение, дети, воспитание, патриотизм, национальное сознание.*

Bilous O. Main Aspects of Research Regional Television in Partial Child Guidance

Characterized by theses, monographs, books and manuals, which speaks of regional television, features of its functioning. Outlined the possibilities of regional impact transmission channels to form a national and patriotic consciousness of children, teens, youth.

Key words: *regional television, children, education, patriotism, national consciousness.*